

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp | Offentlig Rätt | Höstterminen 2011

Adoption

– En komparativrättslig studie om lagstiftning,
myndigheternas arbete i adoptionsprocesser samt
säkerställandet av barnets rättigheter i Sverige och Norge.

Av: Wendela Hedman
Handledare: Lena Hiort af Ornäs

Förkortningar

Adoptionslagen	LOV 1986-02-28 nr 08: Lov om adopsjon (Norge)
BUFETAT	Barne-, ungdoms og familieetaten (Norge)
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
Förvaltningslagen förvaltningsaker	LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i (Norge)
FN:s barnkonvention	Konventionen om barnens rättigheter antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989.
Haagkonventionen	Konvention antagen i Haag 1993 om skydd för barn och samarbete vid internationella adoptioner.
Haaglagen	Lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.
MIA	Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor
Prop.	Proposition
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser
LIA	Lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

Abstract

”The adoption legislation and the government make efforts to ensure the rights of the child in the adoption process – a juridical study in the principle of good administration towards the individual person with the responsibility that comes with international commitments in Sweden and Norway. “

Author: Wendela Hedman

This essay discusses in a comparative way the Swedish and Norwegian legal system, mainly laws that contain adoption regulations. It also compares the administrative work that the government in both countries practices in relation to the individual person. In this essay, focus lies on the legal rights of the child in the adoption process and how well the government and its service meet the requirements from abroad.

This essay has shown that the government has many rules and regulations that regulate their work and that all the sub processes are designed to ensure the child’s best in the adoption in both Sweden and Norway. Despite some differences in the investigation process, the work is very much alike. The differences in the investigation that leads to an approval has shown that the government in Norway is not as controlling in comparison to the Swedish government. This could lead to the child’s rights being neglected to a certain extent.

Keywords: adoption regulation, governmental control, the child’s best, legal certainty and efficiency

Sammanfattning

Detta arbete skrevs i Stockholm under årsskiftet 2011/2012. Jag har i mitt arbete behandlat en juridisk fråga där nationell förvaltning handlar enligt gällande lagstiftning för att upprätthålla de internationella åtaganden som länderna har. Uppsatsen är skriven för att undersöka barnens rättigheter, den gällande lagstiftningen samt myndigheternas arbete i adoptionsprocessen i två länder, Sverige och Norge. Genom att undersöka de rättskällor som finns i båda ländernas nationella lagar samt doktrin och propositioner har jag försökt ta reda på hur adoptionsprocessen går till och hur myndigheternas arbete är anpassat efter det som myndigheten måste uppfylla: Att adoptionen är till barnets bästa och att arbetet sker med den effektivitet och rättssäkerhet som ett ärende som rör ett enskilt barns framtid kräver.

Mitt resultat visade att det finns omfattande lagstiftning och praxis som reglerar adoptionsförfarandet på nationell och internationell nivå samt att adoptionsprocessen innehåller många moment för de sökande att passera, från föräldrautbildning till en slutförd adoption. Förfarandet kan ofta dra ut på tiden då det finns många sökande som vill adoptera, och färre barn att adoptera. Myndigheternas arbete i de två länderna är i vissa avseenden lika och i andra olika. Kraven som ställs är inte alltid desamma, trots att Sverige och Norge är grannländer med i övrigt liknande lagstiftning. Myndigheterna arbetar efter gällande praxis för att förhindra att barnen, som ofta kan vara mer krävande än inhemska barn på grund av barnens tidigare upplevelser, hamnar hos familjer som inte klarar av det ökade behovet som barnet kan komma att behöva, nu och i framtiden. Eftersom uppsatsen utgår från en komparativrättslig metod så kompareras resultatet av ländernas processer och lagstiftning samt analyseras utifrån hur väl de uppfyller de åtaganden som Haagkonventionen kräver, som att adoptionen ska ske för barnets bästa samt att myndigheternas arbete är effektivt och rättssäkert vid beslut som rör de enskilda i adoptionsprocessen.

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1. Introduktion	1
1.2. Syfte	1
1.3. Metod	2
1.4. Avgränsningar	2
1.5. Disposition	2
1.6. Definition av relevanta begrepp	3

2. Lagstiftningen om adoptioner

2.1. Lagstiftningen i Sverige

2.1.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling	4
2.1.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption	4
2.1.3. Adoptioner med internationell anknytning	5
2.1.4. Presentation av ansvarig myndighet och dess arbete	7

2.2. Lagstiftningen i Norge

2.2.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling	8
2.2.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption	8
2.2.3. Adoptioner med internationell anknytning	8
2.2.4. Presentation av ansvarig myndighet och dess arbete	9

2.3. Komparativrättslig jämförelse av lagstiftningen i Sverige och Norge

2.3.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling	11
2.3.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption	11
2.3.3. Adoptioner med internationell anknytning	11
2.3.4. Presentation av ansvarig myndighet och dess arbete	11
2.3.5. Sammanfattande komparation	12

3. Utredningsprocessen vid adoption

3.1. Utredningsprocessen i Sverige

3.1.1. Socialnämndens handläggning	13
3.1.2. Föräldrautbildning	13
3.1.3. Medgivandeutredning	14
3.1.4. Uppföljning	15

3.2. Utredningsprocessen i Norge

3.2.1. Bufetats handläggning	16
3.2.2. Föräldrautbildning	16
3.2.3. Medgivandeutredning	17
3.2.4. Uppföljning	18

3.3. Komparativrättslig jämförelse av utredningsprocessen i Sverige och Norge

3.3.1. Handläggning	19
3.3.2. Föräldrautbildning	19
3.3.3. Medgivandeutredning	19
3.3.4. Uppföljning	20
3.3.5. Sammanfattande komparation	20

4. Barnets rättigheter i adoptionsprocessen

4.1. Kort om barnets rättigheter i adoptionsverksamheten	21
4.2. Internationell lagstiftning	21
4.3. Nationell lagstiftning	22
4.4. Vårdnad och arvsregler efter genomförd adoption	23
4.5. Sekretess under utredning	24

5. Analys och slutsats

26

Källförteckning

1. Inledning

1.1. Introduktion

Adoption av barn från andra länder har sedan länge genomförts i Sverige. Sedan 50-talet har 47 000 barn adopterats och ungefär hälften av dem är idag vuxna. Varje år adopteras 1 100 barn varav 1 000 barn är från andra länder och resterande 100 från Sverige. Vanligast förekommande i nationella adoptioner är styvbarnsadoptioner. Det är när en make vill adoptera den andra makens barn från ett tidigare förhållande. Detta var fallet i 77 av 100 adoptioner. Resterande 23 adoptioner rör fosterbarn, som är boende i familjehem och där familjen vill adoptera barnet för att ge barnet samma rättigheter som familjens eventuella biologiska barn. I juridisk mening innebär en adoption att man skapar ett rättsligt band mellan barn och föräldrar. I Sverige genomförs endast ”starka” adoptioner vilket innebär att adoptionen ur legal synvinkel jämställer den adopterade med ett biologiskt barn. I andra länder utförs även ”svaga” adoptioner. Dessa kan begränsa arvsrätten, upphävas eller innebära att de biologiska föräldrarna fortfarande har gällande rättigheter och skyldigheter.¹

Syftet med nationell och internationell lagstiftning avseende adoptioner är att säkerställa barnets rättigheter samt reglera myndigheternas skyldigheter i adoptionsprocessen. Konvention antagen i Haag 1993 om skydd för barn och samarbete vid internationella adoptioner (nedan kallad Haagkonventionen) är gällande lag i Sverige och verkställs genom att myndigheterna finns till för att undersöka hemmets lämplighet och att adoptionen sker med hänsyn till barnets bästa och med respekt för dess rättigheter.²

1.2. Syfte

Syftet med uppsatsen är att belysa och jämföra lagstiftningen och regler kring adoptionsprocessen i Sverige och Norge. Ett annat syfte är att jämföra hur myndigheterna tillgodoser och skyddar barnets rättigheter, ur ett effektivitets- och rättssäkerhetsperspektiv, i adoptionsprocessen i enlighet med gällande internationell lagstiftning.

¹ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 9-11

² A.a. s. 16

1.3. Metod

I uppsatsen används två metoder; rättsdogmatisk metod och komparativrättslig metod. För att kunna skriva en komparativrättslig uppsats krävs det att man kan utröna vilken lagstiftning som är den relevanta utifrån respektive lands rättskällor. Rättskällorna är många och det teoretiska arbetet kommer till stor del bestå i att studera lagtext, förarbeten, praxis samt offentligt tryck som rör uppsatsämnet.

Uppsatsen omfattar också komparativ metod genom att en jämförelse av Sveriges och Norges adoptionslagstiftning kommer att göras. Det komparativa arbetet innebär att man utför en avsiktlig komparation av två saker som enligt Michael Bogdan kräver en ett gemensamt drag, ett så kallat tertium comparationis. I den här juridiska uppsatsen kommer det gemensamma draget att vara de två rättsordningar som varje land innehar. När man jämför rättskällor så bör man se till att de reglerar samma sorts situationer och att de berör samma ämne. Därför är endast Sveriges och Norges lagstiftning gällande adoptionsprocessen aktuell i denna uppsats.³

Själva kärnan i komparationen återfinns i analysen och slutsatsen där man enligt Bogdan även tar upp det idealiska rättssystemet. Det idealiska rättssystemet är det som man kan tänkas urskilja ur de två verkliga rättssystemen som man har studerat i uppsatsen, de lege ferenda.⁴ Alltså vad lagen borde vara och innehålla. Med hjälp av det kan man värdera och diskutera de likheter och olikheter som har framkommit i uppsatsen.

1.4. Avgränsningar

Huvudfrågan i uppsatsen är hur respektive myndighets arbete leder till säkrandet av barnets rättigheter vid adoptionsprocessen enligt gällande nationell och internationell lagstiftning. Det är detta som kommer att ligga till grund för min studie.

1.5. Disposition

Utformningen av uppsatsen kommer att följa ett så tydligt mönster som möjligt. Den består av tre huvuddelar. Den aktuella lagstiftningen i båda länder kommer att redogöras i första delen, därefter kommer utredningsprocesserna att beskrivas i följande del. Efter det finns en

³ Bogdan, Michael (2003), *Komparativ rättskunskap*. s.57

⁴ A.a. s. 73-74.

avslutande del om barnets rättigheter som knyter an till myndigheternas arbete och vårdnad samt arvsrätten. Efter de tre delarna avslutas uppsatsen med analys och slutsats.

1.6. Definition av relevanta begrepp

Det finns en rad relevanta begrepp där det kan vara svårt att förstå den juridiska betydelsen varför jag har valt att förklara en del begrepp som hanteras i uppsatsen:

Adoption innebär att man skapar ett juridiskt band mellan adoptivföräldrarna och adoptivbarnet. Det juridiska bandet finns naturligt om man har biologiska barn men behöver konstrueras vid adoptioner så att adoptivbarnet får samma rättigheter som andra barn.

Adoptant kallas en blivande adoptivförälder eller en förälder som redan har adopterat.

Adoptivbarn behöver inte innebära att det är ett barn som är under 18 år, utan alla barn och vuxna som ska adopteras hänvisar man till som adoptivbarn rent juridiskt.

Adoptionen kan vara av två slag; stark eller svag adoption.

Stark adoption innebär att man vill likställa adopterade barn med biologiska barn i alla avseenden. Stark adoption innebär att adoptionen är permanent och inte går att häva på något sätt. Det innebär också att de biologiska föräldrarnas ansvar upphör i och med att adoptionen genomförs. Detta är den adoptionsformen som finns både i Sverige och Norge.

Svag adoption är ett svagare alternativ till det som nämnts ovan. Adoptionen kan ha vissa begränsningar, som till exempel att man bestämmer att barnet får arvsrätt till sina adoptivföräldrar men inte till föräldrarnas släktingar. En svag adoption kan beroende på konstruktionen, i vissa fall upphävas.⁵

Effektivitet och rättssäkerhet är två begrepp som är starkt förknippade med myndigheterna och den lagstiftning som reglerar deras arbete. Effektivitet kan innebära att myndigheten är skyndsam med att producera utredningar och fatta beslut, speciellt om ärendet rör ett barn kan det av hänsyn vara bra att proceduren är snabb och kortfattad. Rättssäkerhet är det som ska garantera den enskilde att myndigheternas arbete sker enligt gällande lag och med hänsyn till de rättigheter som den enskilde innehar. Begreppen kan också ibland ses som motsatsord då det kan diskuteras att det på kort tid kan vara svårt att fullt utreda ett ärende korrekt och med den rättssäkerhet som är önskvärd.

⁵ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. S. 10-11.

2. Lagstiftningen om adoptioner

2.1. Lagstiftningen i Sverige

2.1.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling

Adoption har förekommit i Europa sedan slutet av andra världskriget, då var adoption en tillfällig lösning för att kunna ta hand om alla barn som blev föräldralösa, som en konsekvens av kriget. Senare krig i världen har sedan gjort att behovet av adoption har kvarstått. En fråga som länderna varit tvungna att ställa är om ett enskilt land ska ha rätten att flytta ett barn över landsgränser och hur det egentligen ska regleras juridiskt. Under 70- och 80-talet expanderade adoptionsverksamheten och adoption blev på ett nytt sätt en produkt som det fanns efterfråga på, då barnlösheten var ett problem i samhället. Förbättrade levnadsvillkor och användandet av preventivmedel gjorde att det fanns färre barn att adoptera i det egna landet. Köerna för internationell adoption ökade därför kraftigt. Adoption är idag en lösning på ofrivilligt barnlösas önskan om ett barn, och är inte präglad av de humanitära skäl som tidigare låg till grund för beslutet att adoptera. Sverige har i fråga om antal adoptioner i relation till befolkningen genomfört flest adoptioner i världen och Norge ligger på andra plats.⁶

Med grund i SOU 1969:11 och prop. 1971:113 där man utredde hur lagstiftningen bör utformas kring adoption antogs lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.⁷ Lagen medför möjlighet till att skapa samarbete med fler länder än tidigare. 1968 års europeiska konvention undertecknades av Sverige och innehöll riktlinjer för att barnet skulle gagnas vid adoptioner, vilket redan då speglar den lagstiftning som finns idag. 1974 gavs den första handboken ut av Socialstyrelsen som var avsett för tjänstemän som arbetade med adoptionsförmedling. Handboken skulle verka som stöd i medgivandeutredningen och handleda utredaren i sitt arbete.⁸

2.1.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption

I Sverige reglerar föräldrabalken 4 kap. om adoption många av de grundläggande reglerna som gäller. 1 § förklarar att den nedre åldersgränsen för att få adoptera är 25 år

⁶ Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextioital till nittioital*. Västerås: Edita. s. 9-11.

⁷ SOU 1969:11. *Modernare adoptionsregler*. Stockholm.

⁸ Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextioital till nittioital*. Västerås: Edita. s. 21-22.

om inte synnerliga skäl förekommer eller om det rör en styvbarnsadoption där ena maken får adoptera den andra makens barn, förutsatt att den som vill adoptera är 18 år fyllda. En övre åldergräns finns inte idag, heller ingen lägsta åldersskillnad mellan adoptivbarnet och adoptivföräldrarna, allt sådant beslutas individuellt med grund i de förutsättningar och skäl som föreligger. Många länder har dock övre åldersskillnader där man inte får adoptera om man är över 40. I Sverige har bestämmelsen 4 kap. 6 § i FB om att adoptionen ska ske för barnets bästa ansetts varit tillräcklig utan en övre åldergräns, då föräldraskapet handlar om kapacitet och förutsättningar som socialnämnden bör utreda. Dock har regeringsrätten fastslagit att adoptivföräldrar inte bör vara över 45 år för att anses vara lämpliga när det rör sig om ett litet barn.⁹ Vidare i 4 kap. 8 § regleras de bestämmelser som förklarar adoptionens verkan och erkänner att adoptivbarnet blir adoptivföräldrarnas barn i alla juridiska och icke-juridiska avseenden och situationer. Dock påverkar inte det rätten som adoptivbarnet har att få tillgång till uppgifter om vilka som är barnets biologiska föräldrar, det har barnet alltid rätt till.

Samtycke från adoptivbarnets sida är nödvändigt om barnet är över 12 år enligt 4 kap. 5 §. Samtycke krävs också från barnets biologiska föräldrar förutsatt att de är vårdnadshavare för barnet. Hur samtycket ska vara utformat finns det inga direkta regler för annat än att samtycket ska vara ett uttryck för barnets och föräldrarnas verkliga vilja. Det finns även här särskilda skäl som gör att samtycke inte är ett krav i adoptionsprocessen, exempelvis om barnet skulle ta skada av att bli tillfrågad och om barnet är under 16 år.¹⁰ Socialtjänstlagen (2001:453) behandlar i 6 kap. 13 § de sökandes skyldighet att ange om familjeförhållanden eller livsförhållanden har förändrats sedan de mottagit sitt medgivande. Detta måste anges till socialnämnden då det kan vara av betydelse ifall de sökande inte längre uppfyller de krav som ställs för barnets bästa.

2.1.3. Adoptioner med internationell anknytning

Nästan alla adoptioner i Sverige berörs i något avseende av internationell lagstiftning. Om barnet kommer från ett annat land, eller om ett svenskt barn adopteras bort till utländska föräldrar, så finns det internationell lagstiftning som måste följas. Det kan också vara så att två svenska adoptivföräldrar adopterar ett barn i ett annat land och där adoptionen görs gällande av utländska myndigheter. Förutsatt att det landet har anslutit

⁹ RÅ 1995 ref. 67

¹⁰ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 31

sig till bestämmelserna i Haagkonventionen och man därmed vet att adoptionen har genomförts med barnets bästa i åtanke blir den också gällande i Sverige utan vidare utredning och beslutsfattande. Om adoptionen har skett i ett land som inte är anslutet till Haagkonventionen kan adoptionen godkännas i efterhand av Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor (MIA), det under förutsättning att adoptionen i så fall görs om till en stark adoption. Om MIA inte kan godkänna adoptionen kan man ansöka om omadoption hos domstolen.¹¹ Bestämmelserna i Haagkonventionen har gjorts gällande i Sverige genom särskild lag vilket innebär att konventionen tillämpas med samma verkan som andra nationella lagar. Sverige har även anslutit sig till FN:s barnkonvention. Den skapar ett fundament för stora delar av socialnämndens arbete med att utreda om de tänkta adoptivföräldrarna är lämpliga och i beaktandet att det är barnets bästa som ska tas hänsyn till vid en adoption. FN:s konvention om barnets rättigheter antogs 1989 av FN:s generalförsamling och är inte direkt tillämpliga i Sverige, dock innebär det inte att konventionen är helt utan verkning då vår anslutning till den innebär ett internationellt åtagande. Det är bland annat här som det föreskrivs att barnet ska ha rätt till kunskapen om vilka som är dess biologiska föräldrar, i den mån det finns dokumenterat.¹²

Vid internationella adoptioner gällande nordiska länder finns förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap. Den tillträdde efter att Sverige, Norge, Danmark, Finland och Island skapat en konvention som innebär att adoptioner utförda i något av dessa länder automatiskt blir gällande i de andra länderna.¹³

Socialtjänstlagen (SoL) behandlar i 6 kap. 12-16 §§ internationell adoption. I 12 § föreskrivs att ett barn från utlandet inte får tas emot i syfte att adopteras utan socialnämndens medgivande som ska grundas på en medgivandeutredning. I 13 § regleras de sökandes skyldighet att hålla socialnämnden uppdaterad om några förändringar i de sökandes levnadsförhållanden skett som är väsentliga för medgivandet. I sådana fall kan medgivandet dras tillbaka om socialnämnden anser att de sökande inte längre är lämpliga att ta emot ett adoptivbarn, eftersom det kanske inte är för barnets

¹¹ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 38-41

¹² Utrikesdepartementet, SÖ 1990:20 *FN:s konvention om barnets rättigheter*, 1994. Artikel 7, 1 st. s. 5.

¹³ Förordning (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap.

bästa. Man hänvisar även till lag (1997:192) om internationell adoptionsförmedling i Sol 16 § där det föreskrivs att endast auktoriserade adoptionsförmedlingar får förmedla barn från utlandet.

2.1.4. Presentation av ansvarig myndighet och dess arbete

Socialnämnden är en kommunalnämnd som består av politiker. I Sverige har socialnämnden i varje kommun ett stort ansvar i adoptionsprocessen. Socialnämnden anvisar föräldrautbildning, ansvarar över medgivandeutredningen och medgivandet, yttrandet över adoptionen till tingsrätten samt uppföljningsrapporten.

Förvaltningslagen (1986:223) reglerar myndigheternas skyldigheter vid handläggning av ärenden samt domstolarnas handläggning av olika förvaltningsärenden. Myndigheter har enligt 15 § förvaltningslagen skyldighet att dokumentera uppgifter fortlöpande i alla situationer som innebär en myndighetsutövning mot en enskild, detta för att det ska finnas transparens och rättssäkerhet i arbetet som myndigheterna utför. Förvaltningslagen reglerar också myndighetens serviceskyldighet och effektiviteten av handläggningen. Serviceskyldigheten innebär att myndigheten måste finnas tillgänglig för att svara på de enskildas frågor samt ge vägledning och råd. Handläggningen ska ske på ett så enkelt, snabbt och billigt sätt som möjligt utan att man eftersätter rättssäkerheten. I enlighet med 20§ ska en beslutsmotivering medges den enskilde om beslutet går den emot. Den berörde har också rätt att överklaga beslutet till förvaltningsrätten enligt 22 § som medger ett överklagande och enligt 23 § som beskriver hur överklagan ska utformas. Överklagan ska inlämnas skriftligt tillsammans med en beskrivning av vad i beslutet som skulle varit annorlunda, överklagandet ska ske inom 3 veckors tid.

De auktoriserade adoptionsförmedlingar som finns i Sverige är Adoptionscentrum, Adoptionsföreningen La Casa, Barnen framför allt, Barnens vänner och Familjeföreningen för internationell adoption.

2.2. Lagstiftningen i Norge

2.2.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling

Precis som i Sverige så har Norges adoptionslagstiftning arbetats fram ur det behov av juridiska regler som uppstod i samband med att många barn behövde nya föräldrar efter att andra världskriget gjort dem föräldralösa. På grund av att adoption inte längre är av humanitära skäl så krävs det lagar och praxis för att reglera den möjligheten till barn som adoption erbjuder. På grund av det så finns i dag många bestämmelser som måste tas hänsyn till vid en adoption.

2.2.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption

I Norge reglerar adopsjonsloven (adoptionslagen) de flesta reglerna som gäller vid adoption. I 5 § föreskrivs att de som vill adoptera gemensamt som par måste vara gifta, detta på grund av att myndigheten vill se att förhållandet är stabilt samt att många förmedlingar i utlandet kräver att de sökande varit gifta i flera år. Norska myndigheter kräver att de sökande bör ha bott tillsammans eller varit gifta i minst 2 år för att få adoptera, har paret varit samboende i flera år krävs ändå att paret gifter sig för att kunna genomföra adoptionen, att paret är gifta eller samboende måste kunna dokumenteras. Den norska adoptionslagen tillåter att ensamstående adopterar barn från utlandet men myndigheterna i barnländerna har eget bestämmande i vad man accepterar och tycker är lämpligt som val av föräldrar till barnen. Kina har tidigare tillåtit ensamstående att adoptera men har nyligen ändrat sina regler och tillåter i nuläget endast gifta par att adoptera.¹⁴ Förutom adopsjonsloven finns det riktlinjer för handläggningen och andra offentliga tryck som behandlar utlandsadoptioner och godkännande av adoptivhem, exempelvis handböcker för tjänstemännen som genomför medgivandeutredningen. Vidare i 3 § adopsjonsloven föreskrivs att den som vill adoptera måste vara över 25 år om inte särskilda skäl föreligger, då kan den som fyllt 20 år få adoptera.

2.2.3. Adoptioner med internationell anknytning

Internationella adoptioner är adoptioner som rör flera länder, ett mottagarland och ett barnland. I det förhållandet finns det speciell lagstiftning som ska appliceras. För adoptioner som sker i Norges grannländer gäller en speciell lag som efter överenskommelse mellan länderna innebär att adoptioner som är godkända av respektive

¹⁴ Adopsjonsforum. *Adopsjonsregler*. 2008. <http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=2284&mid=2284>

lands domstolar är giltiga i alla de andra anslutna länderna, utan vidare beslutsfattande.¹⁵ Detta på grund av att man har garantier för att alla länder sköter sitt åtagande; att genomföra rättssäkra adoptioner med barnets bästa i åtanke. Konventionen mellan länderna Norge, Sverige, Island, Finland och Danmark undertecknades 1931. Om adoptionen ska genomföras med ett barn från ett annat land än ovanstående kan Haagkonventionen var tillämplig, om barnlandet är anslutet till den. Norge är ansluten till Haagkonventionen, vilket möjliggör en utökad samarbetsmöjlighet mellan fler mottagarländer och barnländer. Haagkonventionen möjliggör adoptioner, som är fattade i andra anslutna länder, att bli giltiga även i Norge. Dessutom fördelar Haagkonventionen mottagarlandets och barnlandets skyldigheter i processen vilket kan förenkla adoptionsprocessen. Mottagarlandet har fullt ansvar för den utredning som görs för att bedöma de sökande föräldrarna. Barnlandet har fullt ansvar för att se till att adoption är det bästa tänkbara alternativet för barnet samt att de föräldrar som har valts är de bästa tänkbara för barnet. FN:s barnkonvention är också en viktig konvention då artikel 7 1 st. avser att ge barnet rätten att få reda på vem som är dess biologiska föräldrar i den mån sådant finns dokumenterat.¹⁶ Alla internationella åtaganden är väldigt betydelsefulla och om de inte uppfylls så kan landets pålitlighet skadas i eventuella framtida avtal med andra länder.

2.2.4. Presentation av ansvarig myndighet och dess arbete

De sökande skickar sin ansökan om adoption till sin kommun som sedan tar hand om utredningen, eller socialrapporten som det kallas i Norge. När rapporten är färdig skickas den till Bufetat för medgivande. Bufetat är den ansvariga barn-, ungdoms- och familjmyndigheten i Norge som finns i fem regioner. Bufetat arbetar under Barne-, ungdoms- och familjedirektoratet samt Barne- och familjdepartementet. Adopsjonsforum är en av de adoptionsföreningar i Norge som bistår familjerna i adoptionsprocessen från medgivande tills dess att de sökande fått genomföra adoptionen. Det är adoptionsföreningarna som sköter förmedlingen med kontakterna i utlandet och har ansvaret för att skicka dokument och handlingar om de sökande till förmedlarna

¹⁵ LOV-1931-02-06 Konvensjon mellem Norge, Danmark, Finnland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål. Artikel 2 om adoption.

¹⁶ Barne- og likstillingsdepartementet: *FNs konvensjon om barnerettane*.

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/Q-0648N%20FNs%20barnekonvensjon.pdf>

utomlands. Det finns idag tre godkända adoptionsförmedlingsorganisationer i Norge; Adopsjonsforum, InorAdopt och Verdens Barn.¹⁷

Den norska förvaltningsloven (förvaltningslagen) reglerar myndigheternas skyldighet vid handläggning av ärenden som rör enskilda. Förvaltningsloven 3 kap. 11§ reglerar skyldigheten att meddela förväntad handläggningstid om den skulle överstiga fyra veckor. Alla kommuner har olika handläggningstider och de kan variera från en månad till ett år och därför finns meddelandeskyldigheten.¹⁸ Norska förvaltningslagen föreskriver den vägledningsskyldighet som myndigheterna har mot den enskilde i 3 kap. 11 § som vägledning. I följande paragrafer föreskrivs myndighetens ytterligare skyldigheter i sakberedningen, exempelvis att utredningen ska göras skyndsamt i 11a §, att den enskilde har rätt att muntligen kommunicera med den tjänsteman som handlägger ärendet. Alla nya uppgifter som har inhämtats som kan ligga till grund för beslutet ska kommuniceras med de berörda enligt 11d §. Vidare regleras den sekretess som gäller hos myndigheterna i 13 §. Enligt 16 § skall den enskilde ha rätt att yttra sig om de uppgifter som inkommit innan ett beslut fattas och underrättelsen av beslutet regleras i 27 § där det står att när ett beslut är fattat ska det meddelas så fort som möjligt. Beslutet ska också innehålla en beslutsmotivering enligt 24 § och information om hur den enskilde kan gå vidare för att överklaga till överklagandeinstansen.¹⁹

¹⁷ Barne- og familiedepartementet, *Veiledningshefte om utarbeidelse av sosialrapport ved soknad om adopsjon*, 2009. s.2.

¹⁸ Adopsjonsforum. *Trinn for trinn*. 2008. <http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1097&mid=1097>

¹⁹ LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingssåten i forvaltningssaker (förvaltningslagen)

2.3. Komparativrättslig jämförelse av lagstiftningen i Sverige och Norge

2.3.1. Kort om adoptionslagstiftningens utveckling

Historiskt sett har Norge och Sverige arbetat fram lagförändringar utifrån samma internationella åtaganden, samma konventioner, vilket gör att lagstiftningen till stor del liknar varandra. Man har anslutit sig till konventionerna i ungefär samma tidsskede och har sedan dess arbetat mycket med säkrandet av juridiskt riktiga adoptionsregelverk samt säkerställandet av barnets rättigheter. Man tar idag barnets rättigheter på stort allvar i lagstiftningen och det på grund av att barn behöver skyddas av lag, mot vuxna som kan vilja barnet illa. I adoptionssammanhang krävs lagar som gör tjänstemännen som förverkligar adoptionerna skyldiga att agera utifrån barnets bästa i situationen, detta på grund av att det är många som vill adoptera ett barn på grund av den barnlöshet som råder i både Sverige och Norge. På grund av att människor anser att adoption av ett barn är en rättighet ifall man på annat sätt inte kan skapa familj så krävs det att lagstiftningen utgår ifrån fokuset på barnet, och inte på det barnlösa paret. Det är just fokuset på barnet som man märker tydligt i studerandet av lagstiftningen i båda länder.

2.3.2. Aktuella lagar och bestämmelser om adoption

I Sverige finns de aktuella bestämmelserna om adoption i föräldrabalken som endast i 1 kapitel behandlar adoption samt i socialtjänstlagen. I Norge finns det en separat lag som behandlar adoption vilket är en betydande skillnad, dock är innehållet i de bestämmelser som finns ganska lika. Det som behandlas är regler för vem som får adoptera, vårdnadsregler samt lite av barnets rättigheter vid adoptionen.

2.3.3. Adoptioner med internationell anknytning

Sverige och Norge har samma internationella regler vid adoption. Båda länder har ratificerat Haagkonventionen och FN:s barnkonvention och arbetar för att verkställa sina internationella överenskommelser. Båda länder är del av samma konvention från 1931 som förenklar adoption som juridisk process mellan de nordiska länderna. Är adoptionen giltig i ett land, är den giltig i alla som är anslutna.

2.3.4. Presentation av ansvarig myndighet

Ansvariga myndigheter i Sverige och Norge är relativt lika gällande arbetsuppgifter, ansvar och utformning. I båda länder vänder man sig till sin kommun som genomför

medgivandeutredning som det kallas i Sverige, och socialrapport som det kallas i Norge. I båda länder sker förmedlingen och kontakten med utlandet genom auktoriserade adoptionsförmedlingar och organisationer. När utredningen av de sökande är färdigställd skickas den i bägge fall till högre instans för medgivande och sedan vidare till adoptionsförmedlingen och till det land där man valt att söka ett barn. Själva medgivandet som sker efter utredningen ges av högre befogenhet än av utredaren, i båda länder. Myndigheternas skyldigheter regleras i båda länders respektive förvaltningslagar och är ganska lika utformade. I båda länder behandlas bland annat serviceskyldighet, effektivitet och rättssäkerhet, kommunikationsskyldighet, dokumentationsskyldighet, beslutsmotivering vid negativt förvaltningsbeslut samt besvärshänvisning som ska vägleda den enskilde i hur ett överklagande kan genomföras.

2.3.5. Sammanfattande komparation

Lagstiftningens innehåll och formuleringar är väldigt lika i Norge och Sverige vilket har sin grund i att många bestämmelser som reglerar adoptionsförfarandet kommer från samma internationella konventioner, då är det naturligt att lagarnas utveckling tenderar att utvecklas snarlikt. Alla bestämmelser angående myndigheternas skyldigheter regleras i respektive lands förvaltningslag. Förvaltningslagarnas uppbyggnad med kapitel och paragrafer är likartade. De innehåller också snarlika krav på myndigheterna vid myndighetsutövning mot en enskild. Adoptionsförfarandet regleras på olika sätt i Sverige och Norge men med ungefär samma regler och juridiskt innehåll. De regler som finns för att få adoptera behandlas i Sverige i föräldrabalken och socialtjänstlagen. I Norge i den speciella adoptionslagen som endast rör rättsförhållanden vid adoption.

Utredningsprocessen vid adoption

3.1. Utredningsprocessen i Sverige

3.1.1. Socialnämndens handläggning

Socialnämnden ska anvisa den obligatoriska föräldrautbildningen, tjänstemän ser till att medgivandeutredningen utförs och socialnämnden tar sedan beslut om ett eventuellt medgivande, vilket krävs för att få adoptera enligt 6 kap. 6 och 12 §§ i socialtjänstlagen (2001:453). Socialnämnden ansvarar även för det yttrande om adoptionen som görs till tingsrätten samt uppföljningsrapporten som skall författas 6 månader efter adoptionen. Socialnämnden sammanträder en gång i månaden för att fatta beslut.²⁰ Ett beslut om adoption kan göras på tre sätt i Sverige, adoptionen kan prövas och beslutas om vid tingsrätten, ett utländskt beslut kan bli godkänt i Sverige och därmed gällande även här samt att ett adoptionsbeslut från ett annat nordiskt land kan göras gällande automatiskt på grund av lagstiftningens utformning.²¹

3.1.2. Föräldrautbildning

Alla som vill adoptera måste genomgå en föräldrautbildning anvisad av de sökandes hemkommun. Har man tidigare adopterat ett barn från utlandet så krävs inte genomförd utbildning för ett medgivande. Syftet med föräldrautbildningen är att förbereda de sökande föräldrarna på att barnet ska komma. Speciellt i utbildningen är vilka utökade behov som adoptivbarn har och även information om adoptionsprocessen i sin helhet. Utbildningen ska ge en realistisk bild av hur utredningen kommer gå till så att de sökande kan ta ställning till om de verkligen vill gå vidare eller inte. Ungefär 20 % av alla som går föräldrautbildningen väljer att inte gå vidare med utredningen.

Utbildningen är sammanlagt 21 timmar lång fördelat på sju tillfällen. För att få intyget som visar att man genomfört utbildningen ska man ha deltagit på fem av sju tillfällen.

Utbildningen sker i sju block som behandlar olika saker; Internationell adoption, att bilda familj, att adoptera, vilka barn som behöver en familj, resan till barnet, att bli en adoptivfamilj samt att vara en familj.²² Ett medgivande för adoption får endast ges om de sökande har

²⁰ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 84

²¹ Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextiotial till nittiotial*. Västerås: Edita. s. 55.

²² Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 107-111.

deltagit i den obligatoriska föräldrautbildningen enligt SoL 6 kap. 12 §. Detta har sin grund i SOU 2003:49 där man utrett föräldrautbildning inför adoption.²³

3.1.3. Medgivandeutredning

Medgivandeutredningen görs för att säkerställa att föräldrarna som vill adoptera är lämpliga. Ett medgivande krävs från Socialstyrelsens sida vid internationella adoptioner. Det är Socialnämndens tjänstemän i föräldrarnas hemkommun som utför utredningen som består av vissa moment. Medgivandeutredningen är anpassad efter den tänkta åldern på adoptivbarnet. Den är alltså bara giltig för barn i den angivna åldern. På grund av att det kan ta lång tid att få ett barn genom adoption så utfärdas medgivandet för en giltighet på endast 2 år för att omständigheter i de sökandes liv kan ha förändrats efter de första åren som kanske påverkar de sökandes lämplighet. Efter två år kan man ansöka om förlängning av medgivande vilket kan avslås eller beviljas beroende på om nya förutsättningar har uppkommit.

En medgivandeutredning ska samla information om de sökande och ligga till grund för socialnämndens beslut. Haagkonventionen föreskriver vilken information som krävs i en utredning exempelvis föräldrarnas livsåskådning, uppgifter om äktenskap, erfarenheter av barn, motiv till adoption med mera. Utredningen skall även innehålla utredarens sammanfattade bedömning.²⁴

En viktig del i medgivandeutredningen är de personliga möten som sker mellan utredaren och de sökande. Utredaren intervjuar de sökande som par, men ofta också enskilt för att få en utökad bild av den information som hämtats.²⁵ Ett hembesök utförs som en del i intervjuerna, ett tillfälle för de sökande att visa hemmet med en rundvandring finns, dock är det inte obligatoriskt att visa hela sitt hem för utredaren. Syftet med hembesöket är att se de blivande föräldrarna i deras hemmiljö och att få se barnets blivande hem.

En viktig del av det material som inhämtas vid intervjuerna är familjekartan som visar hur familjen är sammansatt och det kommande barnets plats i släkten, relationsmässigt till de anhöriga. Sedan samlas information in om de sökandes nätverkskarta som behandlar vänner, familj, släkt och arbete. De sökande har tillsammans med utredaren ett möte med utvalda vänner och släktingar, även kallade referenspersoner. Det är ofta dessa som lämnar skriftliga referensbrev som komplement till utredningen som görs. Referensbreven hjälper utredaren att

²³ SOU 1969:11. Internationell adoptionsrätt. Stockholm. s. 199.

²⁴ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 86-87.

²⁵ A.a s. 89.

avgöra lämpligheten hos de sökande då utredaren får reda på vilket sorts stöd som finns från omgivningen när det eventuella barnet mottagits och adoptionen är genomförd.²⁶

Referensbrev skall inhämtas från de sökandes referenspersoner som kan vara vänner eller familjemedlemmar. Referensbreven talar om hur en närstående ser på de sökande och dess förmåga att bli föräldrar. Utredaren tar endast del av de sökandes liv under en kort period, därför är referensbreven av stor vikt då de ofta skrivs av personer som känt de sökande i många år, ibland även hela livet. Ytterligare en aspekt som skall redovisas i utredningen är de sökandes hälsotillstånd. Alla som vill adoptera behöver lämna in ett aktuellt läkarintyg. Kroniska sjukdomar ska bedömas utifrån intyg från specialister på området. Prognosen för sjukdomen är ofta nyckeln till ett nekande eller medgivande.²⁷

När intervjuerna är färdigställda görs ett utdrag ur polisregistret och socialregistret. Det är mycket få länder som accepterar belastning i polisregistret men noteringar i socialregistret måste bedömas utifrån varje tillfälle. Eventuella noteringar i socialregistret kan utgöras av tidigare kontakt med socialtjänsten. I slutskedet skall utredarens föreslagna beslut kommuniceras med den sökande vid ett personligt möte.²⁸ Om socialnämnden inte ger sitt medgivande för adoption med grund i saker som kan ha uppkommit i medgivandeutredningen, kan beslutet överklagas till förvaltningsrätten.

3.1.4. Uppföljning

En uppföljningsrapport författas för att barnets företrädare i ursprungslandet ska få ta del av hur barnets utveckling och anpassning går i sitt nya hem. Rapporten skrivs sex månader efter att barnet har adopterats och kommit till sitt nya hem. Det viktiga som rapporten ska innehålla förutom barnets längd- och viktutveckling är den sociala anpassningen. Olika länder ställer olika krav på hur ofta och hur många år som rapporterna skall skrivas.²⁹ Kina kräver 6 stycken uppföljningsrapporter och ett visst antal bilder i varje rapport, den sista rapporten ska författas när barnet har varit 5 år i sitt nya hem.³⁰ Rapporten ska författas av utredaren vid socialnämnden.

²⁶ Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson, *Adoption*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008. s. 92.

²⁷ A.a. s. 99.

²⁸ A.a. s.93

²⁹ A.a. s. 104-105.

³⁰ Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA). *Uppföljningsrapporter*.

<http://www.ffia.se/adoption/uppfoljningsrapporter.aspx>

3.2. Utredningsprocessen i Norge

3.2.1. Bufetats handläggning

Kommunens handläggning består i att genomföra socialrapporten som ska vara en beskrivning av de sökande, deras familjeförhållanden, värderingar, intressen samt en bedömning som kommunens tjänstemän gör i de sökandes lämplighet att adoptera ett barn. De sökande inkommer med en ansökan om adoption till kommunen och därefter startar arbetet med att författa socialrapporten. När socialrapporten är färdig skickas den från det kommunala kontoret till ett av flera regionkontor för Bufetat. Bufetat som är en statlig barn-, ungdoms- och familjmyndighet ansvarar för utredningen samt ger själva medgivandet för de sökande som ger dem rätt att ställa sig på kö för att adoptera ett barn från utlandet. Sedan är det adoptionsföreningarnas arbete som kvarstår att förmedla adoptionen i det land som de sökande har valt att skicka sin ansökan till.³¹

3.2.2. Föräldrautbildning

Föräldrautbildning är inte obligatorisk i Norge. Dock anvisar Barne-, ungdoms- og familjedirektoratet (Bufdir) lämplig familjeutbildning om de sökande vill genomgå en utbildning. Det finns dock påtryckningar från samarbetsländerna om att förevisa obligatorisk föräldrautbildning vilket har gjort att många adoptionsförmedlingar i Norge har börjat rekommendera de sökande att genomföra kursen då det förbättrar Norges anseende hos samarbetsländerna samt kan öka de sökandes chanser att få adoptera ett barn. Med detta i beaktning har norska myndigheten Bufetat nu börjat erbjuda kurser sedan ett par år tillbaka, dock har det under 2011 varit dåligt deltagande och flera kurser har blivit inställda. Kursen har dock fått mycket positiv respons från deltagare och hålls utan kostnad för de sökande. Om man som sökande beslutar sig för att genomföra en kurs så är den uppdelad på två kurstillfällen med 4 veckor emellan och pågår från lördag förmiddag till söndag eftermiddag. Kursen är alltså en övernattningskurs, och är man anmäld till kursen så ska man medverka vid båda tillfällen som ges.³² Bufetat täcker det behov av kurser som finns hos de sökande och därför har adoptionsförmedlingarna

³¹ Adopsjonsforum. *Saksgangen i Norge*. 2011. <http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1098&mid=1098>

³² Bufetat. *Adopsjonsforberedende kurs*. 2009. <http://www.bufetat.no/adopsjon/kurs/>

istället satsat på att avveckla kurserna som de själva erbjudit och istället arrangera andra sorters informations- och temakvällar.³³

3.2.3. Medgivandeutredning

Medgivandeutredningen, som i Norge kallas socialrapport har till syfte att utreda om de sökande kan erbjuda ett adoptivbarn en bra och stabil familjesituation som är hållbar hela barnets liv. Socialrapporten används sedan för att visa barnets hemland att de sökande har godkänts i utredningen och anses vara kapabla till att adoptera ett barn och ta ansvar för det som följer med en adoption. Kommunen skriver socialrapporten som är indelad i två delar, den första delen är de uppgifter som de sökande själva fyller i och den andra delen är den rapport som kommunens tjänstemän författar utifrån de intervjuer som görs. Socialrapporten består av samtal och hembesök. Utredningen skall ge en sammanfattad bild av de sökande och deras syn på barn och adoption. Myndigheternas arbete för att kunna ge medgivande ligger i att se till att de sökande bedöms som goda familjer till ett adoptivbarn. Vid intervjuerna ska de sökandes barndom och familjerelationer diskuteras, relationer till syskon och om barndomshemmet varit slutet eller öppet socialt. Även arbetslivserfarenhet och utbildning ska beskrivas samt religiös uppfattning och hur det påverkar de sökandes vardag i praktiken. De sökandes intressen och fritidssysslor är också viktiga för utredaren att ta reda på då ett aktivt barn exempelvis kanske mår bäst med aktiva föräldrar. Det är ofta små faktorer som gör matchningen lättare mellan barn och föräldrar i barnlandet. Ytterligare samtalsämnen är ekonomi, bostad och miljö för att säkerställa balans mellan inkomster och utgifter, att de sökande har en stabil boendesituation samt att miljön går att anpassa till ett barn. Det kanske finns lekplatser och små barn som adoptivbarnet kan lära känna och då är det viktigt för ett säkerställande av barnets välbefinnande.³⁴

När socialrapporten är färdig skickas den från kommunen till Bufetat i den region där de sökande bor för medgivandebeslut. När ett medgivande är mottaget skickas socialrapporten sedan till barnets förmedlare i det land de sökande har valt att adoptera. Rapporten översätts till det språket och används som underlag för matchningen av barn och föräldrar. Detta görs för att garantera att adoptionen sker med barnets bästa i beaktande och det är samarbetslandets ansvar att se till att rätt sökande väljs ut som föräldrar till rätt barn.

³³ Adopsjonsforum. *Adopsjonsforberedende kurs*. 2011.
<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1737090&mid=1737090>

³⁴ Barne- og likestillingsdepartementet. *Q-1046 Veiledningshefte om utarbeidelse av sosialrapport ved soknad om adopsjon*. 2009. s. 10.

3.2.4. Uppföljning

Författandet av uppföljningsrapport är inte lagfäst men måste skrivas då barnländerna kräver det för att en adoption ska kunna genomföras. Det är en del i det ansvar som barnländerna har att se till att barnet har det bra i sin nya familj och fungerar som en garant för att adoptionsverksamheten fattar bra beslut om den mottager positiva rapporter. Staten överlåter författandet till adoptionsorganisationerna och adoptivföräldrarna vilket innebär att rapporterna inte skrivs av en opartisk utredare som i många fall barnländerna anser är nödvändigt för att rapporten ska bli saklig och författad ur barnets perspektiv.

3.3. Komparativrättslig jämförelse av utredningsprocessen i Sverige och Norge

3.3.1. Handläggning

I både Sverige och Norge utför kommunen en stor del av den handläggning som krävs från start till färdigt medgivande för adoption. Kommunen ansvarar i båda länder för utredningen, som i stort sett har ungefär samma innehåll och syfte. Kommunens tjänstemän gör sedan en bedömning av den information som har inhämtats vid utredningen och skickar vidare utredningen med den utförda bedömningen till högre instans där sedan det formella medgivandet fattas. När medgivandet är utfärdat är det adoptionsförmedlingarna som tar över arbetet och de sökande ställer sig på kö för ett barn från ett specifikt land. Det är adoptionsförmedlingarna som sköter samarbetet med barnländerna.

Dock finns en viss skillnad i handläggningen då föräldrautbildningen i Sverige är obligatorisk samt att kommunens tjänstemän måste sköta uppföljningsrapporterna. Vilket medför mer administration för den svenska myndigheten.

3.3.2. Föräldrautbildning

I komparationen av föräldrautbildningarna, som utbildning betraktad finns egentligen inga större differenser, då man behandlar ungefär samma ämnen som kan verka förberedande för de sökande. Det är först i regler kring föräldrautbildningen man kan se skillnader. I Norge är utbildningen kostnadsfri, i Sverige är den avgiftsbelagd. De sökande betalar ca 2500 kr per person, dessutom finns det en obligatorisk bok som används som de sökande själva får bekosta. Ytterligare en uppenbar skillnad är att föräldrautbildningen som i Sverige bekostas av de sökande, är obligatorisk. I Norge är den ickeobligatorisk och gratis för de sökande.

3.3.3. Medgivandeutredning

Medgivandeutredningen utförs på väldigt snarlika sätt. Den är upplagd på ungefär samma sätt med intervjuer och hembesök. Man berör samma ämnen; familj, relationer, intressen, de sökandes hälsa, förväntningar, erfarenhet av barn osv. Dock är en skillnad som kan vara av betydelse att man i Sverige inhämtar mycket information från de sökandes så kallade referenspersoner vilket kan bidra till utredningen. Det är personer som de sökande själva har valt, men som har känt de sökande under en längre tid än utredaren har möjlighet till. Det är ytterligare en väg för att lära känna de sökande och kunna fatta ett beslut grundat på ännu mer personligt material.

3.3.4. Uppföljning

I Sverige författas uppföljningsrapporterna av kommunens tjänstemän. När och hur många rapporter som ska skrivas kan varken Norge eller Sverige styra över då det är barnländerna som ställer dessa krav. I Norge författas rapporterna av adoptivföräldrarna med hjälp av mallar som adoptionsförmedlingarna anvisar trots att många barnländer vill att kontrollen ska ske statligt. Detta utgör en väsentlig skillnad i den statliga kontrollen mellan länderna.

3.3.5. Sammanfattande komparation

Sammanfattningsvis är utredningsprocessen likartad men med vissa olikheter som är av stor vikt. Det arbete som kommunerna utför bygger på liknande handböcker som både Norge och Sverige har och präglas därför att presentera ett likartat resultat. Medgivandeutredning och beslutet om medgivande har samma processuella gång. Det som utmärker sig är att kraven på föräldrautbildning och uppföljning inte är desamma i båda länder, trots att kraven från barnländerna ser likadana ut. Barnländerna ställer krav på statlig kontroll för säkerställandet av att den information som barnländerna har till grund i sitt beslut är korrekt. För att informationen ska vara korrekt och att beslutet ska kunna fattas för barnets bästa, kan statlig kontroll av informationshämtandet vara nödvändig.

4. Barnets rättigheter i adoptionsprocessen

4.1. Kort om barnets rättigheter i adoptionsverksamheten

I 1968 års europeiska konvention undertecknade Sverige och Norge att adoptionsverksamheten ska präglas av gagnandet för barnet. Den fundamentala principen var att adoption skulle vara för barnets bästa och att barnets hemland var ansvarigt att besluta om så var fallet. Sverige och Norge däremot ansvarade för att mottagandet skulle ske med utgångspunkt i hur barnets framtid skulle bli, vad barnet skulle kunna erbjudas. Det säkerställandet kan man återfinna i dagens medgivandeutredningar.³⁵

Både Sverige och Norge har en barnombudsman som verkar för barnens intressen i privat- och offentlighetsrättsliga frågor. Barnombudsmannen är inte en beslutande myndighet och den är politiskt obunden. Ombudet driver vissa sakfrågor och belyser viss problematik för politikerna som rör barnets rättigheter samt arbetar för att lagstiftning gällande barnens rättigheter hela tiden ska stärkas i samhället. Det finns en icke vinstdrivande organisation som heter The European Network of Ombudsmen for Children (ENOC) som erbjuder ett nätverk för sina 23 medlemsstater och deras barnombudsmän och som öppnar för att driva gemensamma frågor gällande barnens rättigheter.³⁶ Både Sverige och Norge är medlemsstater i ENOC.³⁷

4.2. Internationell lagstiftning

Sverige och Norge har ett flertal internationella åtaganden som ligger i deras intresse att upprätthålla med korrekt myndighetsutövning och utvecklandet av nationell lagstiftning. Ett internationellt åtagande som är gemensamt för de båda och som rör adoptionsprocessen är Haagkonventionen. Haagkonventionen ska säkerställa att adoptioner mellan länder sker på ett korrekt sätt och att hänsyn tas till barnets bästa. Haagkonventionen ska också förstärka samarbetet mellan länderna och motverka att adoptionsprocessen missbrukas så att barn far illa. Konventionen ska också underlätta genom att adoptioner som gjorts gällande i ett fördragsanslutet land ska bli gällande i de andra länderna som anslutit sig till konventionen utan vidare beslutsfattande. Artikel 1a i Haagkonventionen behandlar barnets bästa och vikten

³⁵ Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextioital till nittioital*. Västerås: Edita. s. 56-57.

³⁶ Barnombudsmannen. *Internationellt arbete*. <http://barnombudsmannen.se/vart-arbete/internationellt-arbete/>

³⁷ The European Network of Ombudsmen for Children (ENOC). Officiell hemsida.

av att det präglar fördragsländernas arbete med adoptioner. Konventionen ger också ursprungsstaten ansvar att se till att en adoption verkligen är till barnets bästa enligt artikel 4b. Enligt Artikel 14 punkt 2d ska ursprungsstaten, om de har beslutat att barnets bästa är att bli adopterat med hjälp av den rapport som finns om barnet och om de sökande föräldrarna besluta om den tänkta placeringen är till barnets bästa eller om det finns andra sökande som skulle utgöra en bättre matchning för barnet.

Haagkonventionen har gjorts gällande i nationell lagstiftning i enlighet med lag (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Den är efter ratificering av Norge även gällande som nationell lag där. Barnkonventionen är ytterligare en konvention som är undertecknad av båda länder. Barnkonventionen undertecknades 1989 och trädde i kraft 1990. Barnkonventionen handlar inte enbart om adoption som Haagkonventionen gör, utan berör alla barns rättigheter i ett samhälle. Barnkonventionen verkar för att varje barn är en okränkbar individ som är någons ägodel, inte ens föräldrarnas. Barnkonventionen vill också göra staterna medvetna om detta och kräver att beslut fattas med hänsyn till barnets välmående, precis som i Haagkonventionen. Oftast innebär ratificerandet, eller undertecknandet, att en konventionens innehåll görs tillämplig genom ändringar i nationell lag och därmed blir konventionens innehåll nationell lag som måste följas.³⁸

4.3. Nationell lagstiftning

Nationellt i Sverige är det bland annat föräldrabalken som reglerar barnens rättigheter. Våra internationella åtaganden är också viktiga och har införlivats i nationell lagstiftning. Andra aktuella lagar är namnlagen (1982:670) som ger det adopterade barnet rätt till föräldrarnas efternamn och det sker automatiskt när beslutet om adoption fattas av domstolen. Barnets ursprungliga för- eller efternamn kan på begäran registreras som mellannamn om föräldrarna önskar. Även lag (2001:82) om svenskt medborgarskap ger det adopterade barnet dess rättigheter att med adoptionen bli svensk medborgare. Dock måste barnet vara under 12 år för att automatiskt bli svensk medborgare. Om barnet är äldre eller om föräldrarna inte är svenska medborgare så får man ansöka om medborgarskap till barnet. Norge har också namn- och medborgarlag som barnet har som rättighet vid en adoption.

³⁸ FN-förbundet. *Barns mänskliga rättigheter*. 2010. <http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/vad-gor-fn-for-barn/barns-manskliga-rattigheter/>

År 2006 gjordes en ändring i den svenska föräldrabalken 6 kap. 2a § med grund i prop. 2005/06:99 som innebar att barnets bästa ska ligga till grund för alla avgörande beslut om vårdnad, boende och umgänge. En annan förändring i svensk lagstiftning som mynnar ur samma prop. är föräldrabalken 21 kap. om verkställighet av domar i 1 § där man framhåller att vid verkställighet av domar ska barnets bästa framhållas och hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av ålder och mognad. Rätten till samtycke är en viktig rättighet som barn över 12 år innehar i adoptionssammanhang enligt 4 kap. 5 § i föräldrabalken. Samtycke från barnet ska i fall där det är över 12 år alltid inhämtas, dock med undantag för om barnet inte kan framföra sin vilja av medicinska skäl eller om barnet skulle ta skada av att bli tillfrågad.³⁹ Fler rättigheter som barn innehar i nationell lagstiftning är i föräldrabalken 6 kap. 1 § om att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Även i norsk adoptionslagstiftning införlivas Haagkonventionens reglering i adoptionslagen 1 kap. 2 § där det föreskrivs att adoptionen måste ske med barnets bästa i åtanke. I Norge är den viktigaste nationella lagen för barnets bästa adopsjonsloven men även förvaltningsloven som tillsammans reglerar myndigheternas skyldigheter att upprätthålla barnens rättigheter med hjälp av olika regler för hur utredning och handläggning får gå till. Den norska förvaltningslagen föreskriver om sekretessen som gäller myndigheten i 3 kap. 13 §. Rätten till medborgarskap regleras i statsborgerloven 2 kap. 5 §. Där står att om barnet är under 18 år så blir det norsk medborgare vid en adoption som har gjorts gällande i Norge eller som är giltig i Norge.

4.4. Vårdnad och arvsregler efter genomförd adoption

I fråga om vårdnad för ett adoptivbarn så gäller samma vårdnadsregler i föräldrabalken för ett adopterat barn som ett biologiskt barn. Föräldrarna är adoptivbarnets vårdnadshavare i alla avseenden och har ansvar för det som kommer med det åtagandet. Gällande vårdnadsregler i Sverige och Norge beskriver att barnet har rätt till omvårdnad och trygghet samt vid en eventuell skilsmässa mellan föräldrarna så gäller samma regler om umgänge och delad vårdnad som om barnet varit biologiskt. Att barnet är adopterat har heller ingen betydelse i det juridiska avseendet vid vårdnadstvister. På grund av att det endast är möjligt att genomföra starka adoptioner i Sverige och Norge så innebär det att det adopterade barnet likställs med ett biologiskt barn och därför så gäller samma regler i familjerätten oavsett var barnet har sin härkomst. I den norska adoptionslagen 3 kap. som handlar om verkningarna

³⁹ SFS 2006:458 *Lag om ändring i föräldrabalken*. Stockholm: Riksdagen. 5 §.

efter adoptionen klargörs det i 13 § att barnet även likställs med ett biologiskt barn i den juridiska frågan om arvsrätt. Dock krävs det att adoptionen är beslutad och fastställd för att barnet ska vara föräldrarnas i juridisk mening. Om föräldrarna redan har vårdnaden om barnet och sedan ansöker om adoption av barnet, och föräldrarna skulle avlida innan adoptionen trätt i kraft så kan barnet inte ärva föräldrarna utan då kvarstår arvrätten enligt gällande regler i ursprungslandet hos de biologiska föräldrarna. I vissa fall där föräldrarna åker för att hämta sitt barn så kräver länderna att flera uppföljningsrapporter ska författas innan en juridisk adoption får ske. Därför kan barnet vara i förvaring hos sina blivande föräldrar i upp till ett år innan ett juridiskt beslut får fattas av domstol, i sådana fall kan arvrätten garanteras genom att föräldrarna skriver ett testamente som ger barnet rätt att ärva dem ifall något skulle hända under processen.⁴⁰

4.5. Sekretess under utredning

Under adoptionsprocessen behandlas ofta känsliga uppgifter då processen till stor del handlar om att ta reda på allt om de blivande adoptivföräldrarna som kan tänkas vara avgörande för utredningens utgång. Sekretessen och bestämmelser kring den reglerar vem som får tillgång till den information som kan tänkas vara känslig i samband med utredningen. Det kan röra sig om information om det tänkta adoptivbarnet eller om detaljer om de blivande adoptivföräldrarnas familjeliv eller sjukdomshistoria. Att myndigheterna som arbetar med utredningen följer de sekretesslagar som finns är en grundläggande skyldighet i arbetet med barn och unga. Det är också en del i att processen blir så rättssäker som möjligt för barnet och de blivande föräldrarna.

Som tidigare nämnts i avsnittet om nationell lagstiftning så regleras sekretessbestämmelser i Norge i den norska förvaltningslagen 3 kap. 13 §.⁴¹ Sekretessbestämmelser i Sverige regleras i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) i 36 kap. 1 §. Bestämmelsen gäller personliga eller ekonomiska förhållanden vid adoptionsförfarandet. Enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (LIA) ska all handläggning som rör en enskild dokumenteras, vilket gör sekretesslagen desto viktigare. Speciellt i adoptionssammanhang då många personliga uppgifter behandlas och värderas, och många sökande kanske inte upplyst sin omgivning om att de funderar på att adoptera ett barn, därför är det väldigt viktigt att

⁴⁰ Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextiotital till nittiotital*. Västerås: Edita. s. 127-128.

⁴¹ LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (förvaltningslagen)

myndigheten följer sin skyldighet att behandla alla privata uppgifter med största sekretess. I 13 § i LIA behandlas specifikt sekretessen vid adoption.

Analys och slutsats

Det finns moment i myndigheternas arbete som skiljer sig åt mellan Sverige och Norge. Den statliga kontrollen av vissa moment kan tyckas vara svagare i Norge om man ser till den ickeobligatoriska föräldrautbildningen samt uppföljningsrapporten där inga krav finns för att den egentligen genomförs, samt att om rapporten författas så får adoptivföräldrarna själva författa den. Den enda anledningen att genomföra uppföljningen rent förmedlingsmässigt är att man som land annars kan förlora samarbeten, vilket gör att det ligger i adoptionsförmedlingarnas intresse, men kanske inte lika mycket i de nyblivna föräldrarnas. I Sverige författar Socialnämndens tjänstemän rapporten, vilket innebär att man har statlig kontroll över de åtaganden som följer med adoptionsförmedlingen.

Angående lagstiftningen så har Sverige ganska många gällande lagar där det vid första anblicken är svårt att se att de skulle behandla adoptionsregler, utan att gå djupare in i lagen och läsa paragrafer. I kontrast till den svenska något krångliga lagstiftningen finns Norges främsta adoptionslag som är döpt efter vad den behandlar, adopsjonsloven. Adopsjonsloven är lätt att förstå och lätt att hitta för alla inblandade parter i adoptionsförfarandet att hitta då den heter det den behandlar och inte något annat. Lagstiftningen är i övrigt relativt lika i båda länder, gällande myndigheternas skyldighet och de utredningsprocessregler som finns.

I fråga om hur myndigheterna genom sitt arbete verkställer barnets rättigheter kan det anses att myndigheterna har tillgång till den praxis som krävs för att kunna införliva barnets rätt på ett bra sätt. Dock kan det anses vara mindre bra att den norska staten friställer sig från visst ansvar i adoptionsprocessen som är viktig för barnet. Både föräldrautbildningen och uppföljningsrapporterna är direkta åtgärder som säkrar barnets framtid. Utbildningen är viktig då man ger de sökande möjlighet att tänka över vad en adoption egentligen innebär och vad omsorgen för ett adoptivbarn medför. Därför är den viktig för att säkerställa att de som söker ett adoptivbarn verkligen är införstådda i vad det innebär, detta för barnets skull. Uppföljningsrapporterna är viktiga som avslut i adoptionen, goda rapporter visar att adoptionsförmedlingen gör sitt jobb, medan rapporter som innehåller besked om barn som har svårt att anpassa sig kan leda till positiva förändringar och utvecklandet av adoptionsförfarandet. Kanske framkommer det att det krävs ökad utbildning för föräldrarna.

Därför behöver föräldrautbildningen kanske vara obligatorisk, då den i realiteten ändå blir det då adoptionsförmedlingarna rekommenderar de sökande att gå kursen då barnländerna ställer sig positiva till det. Alla sökanden vill naturligtvis vara inställsamma och i enlighet med barnländernas tycke. Därför kan man även ifrågasätta hur adoptivföräldrarna kan få vara delaktiga i uppföljningsskedet, så som i Norge, då givetvis inget negativt framkommer då gällande barnets sociala och fysiska anpassningar.

Mottagarländernas statliga inblandning i adoptionsprocessen är relativt effektiv, de intervjuer som görs och det pappersarbete som krävs är nödvändigt i adoptionsförfarandet och bör enligt lag göras så skyndsamt som är möjligt. Rättssäkerheten för föräldrarna är väl lagstiftad i båda länders sekretesslagstiftning då informationen som framkommer i utredningarna är högst personlig. Rättssäkerheten för barnet som man så tydligt ser i lagstiftningen i båda länder känns i vissa delprocesser sviktande i Norge. I ett idealiskt rättssystem bör alla delmoment ha statlig översikt, alla rapporter bör skrivas av statliga tjänstemän och alla beslut bör tas av tjänstemännens överordnade. Barnets rättsäkerhet i ursprungslandet är inget som den här uppsatsen kan värdera, men med de krav som ställs på materialet som skickas från mottagarländerna så kan man se att barnperspektivet är viktigt och att det är barnet som de utländska myndigheterna många gånger utgår ifrån i valet av de många föräldrar som finns tillgängliga.

Slutligen har arbetet visat hur myndigheternas arbete är utformat och för att länderna ska uppnå sitt internationella åtagande gentemot barnets rättigheter, finns lagar och praxis som styr deras arbete samt genomsyrar det arbete som faktiskt utförs.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 2009:61. Modernare adoptionsregler. Stockholm.

SOU 1969:11. Internationell adoptionsrätt. Stockholm.

Prop. 1971:113. Förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Stockholm.

RÅ 1995 ref. 67

Sveriges överenskommelser (SÖ)

SÖ 1990:20 Utrikesdepartementet, *FN:s konvention om barnets rättigheter*, 1994.

<http://www.ud.se/content/1/c6/06/90/25/86f41911.pdf> (Hämtad 2011-01-01)

Lagtext

SFS 1986:223 *Förvaltningslag*. Stockholm: Riksdagen.

SFS 1949:381 *Föräldrabalk*. Stockholm: Riksdagen.

SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*. Stockholm: Riksdagen.

SFS 2006:458 *Lag om ändring i föräldrabalken*. Stockholm: Riksdagen.

SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag*. Stockholm: Riksdagen.

SFS 1982:670 *Namnlag*. Stockholm: Riksdagen.

Förordning (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap. Stockholm. Riksdagen.

Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap. Stockholm: Riksdagen.

Lag (1997:192) om internationell adoptionsförmedling. Stockholm: Riksdagen.

LOV 1986-02-28 nr 08: Lov om adopsjon (adoptionslag i Norge)

LOV 1967-02-10 nr 00: Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (förvaltningslag i Norge)

LOV 2005-06-10 nr 51: Lov om norsk statsborgerskap (medborgarlag i Norge)

LOV-1931-02-06 Konvensjon mellem Norge, Danmark, Finnland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål.

Doktrin

Bogdan, Michael (2003), *Komparativ rettskunskap*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Lindgren, Cecilia & Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) (2008), *Internationell adoption i Sverige – Politik och praktik från sextiotal till nittiotal*. Västerås: Edita.

Sverne Avrill, Ebba & Agnetha Svensson (2008), *Adoption*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Övrigt

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA), *Så går det till att adoptera*, Tryckmaterial, Stockholm, 2011.

Socialstyrelsen, *Adoption – Handbok för socialtjänsten*, Edita, Västerås, 2008.

Elektroniska källor

Adopsjonsforum. *Adoptionsregler*. 2008.

<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=2284&mid=2284> (Hämtad 2012-01-01)

Adopsjonsforum. *Saksgangen i Norge*. 2011.

<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1098&mid=1098> (hämtad 2012-01-01)

Adopsjonsforum. *Trinn for trinn*. 2008.

<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1097&mid=1097>

Adopsjonsforum. *Adopsjonsforberedende kurs*. 2011.

<http://www.adopsjonsforum.no/index.aspx?article=1737090&mid=1737090>

Barne- og likstillingsdepartementet: *FNs konvensjon om barnerettane*.

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/Q-0648N%20FNs%20barnekonvensjon.pdf> (Hämtad 2012-01-01)

Barnombudsmannen. *Internationellt arbete*.

<http://barnombudsmannen.se/vart-arbete/internationellt-arbete/> (Hämtad 2012-01-01)

Bufetat. *Adopsjonsforberedende kurs*. 2009. <http://www.bufetat.no/adopsjon/kurs/>

European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) <http://crin.org/enoc/index.asp>
(Hämtad 2012-01-01)

Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA). *Uppföljningsrapporter*.
<http://www.ffia.se/adoption/uppfoeljningsrapporter.aspx>

FN-förbundet. *Barns mänskliga rättigheter*. 2010. <http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/vad-gor-fn-for-barn/barns-manskliga-rattigheter/> (Hämtad 2012-01-01)

Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). *Circular on intercountry adoption, including guidelines for review and approval of adoption homes*. 1998.
<http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Adopsjon/Guidelinesforreviewandapprovalofadoptionhomes.pdf> (Hämtad 2012-01-01)

Barnombudsmannen, *Idag fattade FN:s Generalförsamling ett historiskt beslut av stor betydelse för världens barn*. 2011.
<http://www.barnombudsmannen.se/nyheter/2011/12/i-dag-fattade-fns-generalforsamling-ett-historiskt-beslut-av-stor-betydelse-for-varldens-barn/> (Hämtad 2012-01-01)

Barne- og familiedepartementet, *Veiledningshefte om utarbeidelse av sosialrapport ved soknad om adopsjon*, 2009.
<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Adopsjon/Q-1046%20Veiledningshefte%20om%20utarbeidelse%20av%20sosialrapport%20ved%20s%C3%B8knad%20om%20adopsjon.pdf> (Hämtad 2012-01-01)

Socialstyrelsen. *Internationella adoptioner – Nya krav på blivande föräldrar*. 2010.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18206/2010-12-19.pdf>
(Hämtad 2012-01-01)